

بررسی عوامل زمینه‌ای مؤثر در وقوع جرایم مهم با تأکید بر ارتشا^۱

دکتر محمد سهرابی^۲

سرهنک دوم محمد حسن رضازاده^۳

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی عوامل زمینه‌ای مؤثر در وقوع جرایم مهم با تأکید بر ارتشا در کارکنان ناجاست. بدین منظور، ضمن بررسی پرونده‌های مربوط به ارتشا از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵ با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، تعداد ۲۱۸ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب گردید و با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته اطلاعات لازم از نمونه به دست آمد. نتایج بیانگر این است که عوامل زمینه‌ای مؤثر در وقوع جرایم مهم با تأکید بر ارتشا عبارت است از: تفاوت سطح حقوق و مزایا، کم بودن سطح توان مالی و اقتصادی، تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی، عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر، سطح توقعات، لوٹ شدن قبض ارتکاب جرائم مالی (رشوه)، معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه و آلودگی جامعه در ارتکاب این جرم.

واژگان کلیدی

رشوه، عوامل زمینه‌ای رشوه، ارتشا، جرائم مهم

۱. تاریخ دریافت: ۸۷/۱۰/۱، تاریخ پذیرش: ۸۷/۱۱/۱۶

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی

۳. کارشناس ارشد مدیریت انتظامی

کارکنان پلیس همواره در تلاشند تا در جهت کاهش و کنترل جرائم، اقدامات مؤثری را به عمل آورند تا بتوانند در راستای مأموریت خود توفیق حاصل کنند. از جمله اقداماتی که در این زمینه حائز اهمیت زیادی است، تحقیقات علمی و کاربردی با اهداف یاد شده است. برخورد با جرائم و اقدامات پیشگیرانه پلیس همیشه به صورت سنتی صورت می گرفته و با عنایت به تغییراتی که در سطح جامعه از ابعاد مختلف علمی، فنی، فرهنگی و... به وجود آمده، لازم است پلیس نیز در نگاه و رفتار خود نسبت به مأموریت‌هایش بازنگری کند و تغییری متناسب با وضعیت موجود به کار گیرد.

از جمله عواملی که بر اعتماد عمومی به کارکنان و روابط تعاملی آن خدشه وارد می سازد، جرم ارتشاست بویژه که این نوع جرم در ارتباط مستقیم با مردم صورت می گیرد. در این صورت، کارکنان به جای افراد امین برای مردم به منزله عوامل ظلم در نظر ایشان تلقی می شوند. ارتشا از جمله جرائمی است که ناشی از قدرت به شمار می آید که طی آن دارندگان قدرت اعم از رسمی (دولتی) و غیررسمی (غیر دولتی) با استفاده از اختیارات ناشی از منابع قدرت به ارتکاب آن دست می زنند. در این میان، کارکنان به علت ارتباط پیوسته و مستقیم با مردم و حوزه وسیع اختیارات قانونی خود در ارتکاب جرم ارتشا زمینه ارتکاب بیشتری دارند. ارتکاب چنین جرائمی موجب سلب اعتماد مردم و ایجاد بدبینی، و سبب می شود مردم به پلیس با سوء ظن بنگرند.

با عنایت به اینکه نوع مأموریت‌های پلیس در ارتباط با افراد مختلف جامعه بویژه بزهکاران است، میزان آسیب پذیری این شغل نسبت به سایر مشاغل در جامعه بیشتر است. عواملی که موجب بروز این معضل می شود، متعدد است و می تواند در انواع مختلفی دسته بندی شود؛ مثلاً ساختار پلیس،

پلیس در هر کشوری به منزله نمادی از قانون و نظم حاکم بر جامعه و سمبل اقتدار حاکمیت دولت است. در جمهوری اسلامی ایران نیز علاوه بر این، پلیس الگویی از اخلاق و ایمان، و اصل جامعه محوری را همواره در دستور کار خود قرار داده است. برای اینکه پلیس بتواند به اهداف خود، که برقراری نظم و امنیت در جامعه است، برسد باید در جهت ارتقای توانمندی خود تلاش کند؛ از جمله این ویژگیها سلامت و صحت عمل پلیس است که جرم ارتشا نقش مهمی را در خدشه نمودار نمودن آن ایفا می کند. این تحقیق بر آن است تا عوامل زمینه ای مؤثر بر ارتکاب ارتشا را

شناسایی، و راه‌های کاهش آسیب پذیری را در حد امکان روشن کند. با توجه به آنچه آمد، این سؤال همواره مطرح است: عوامل زمینه‌ای مؤثر در ارتکاب جرایم مهم (جرم ارتشا) کدام است؟

۳. هدف اصلی

هدف این پژوهش، شناسایی عوامل زمینه‌ای مؤثر در ارتکاب جرائم مهم (جرم ارتشا) است.

۴. پیشینه تحقیق

۴-۱. پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان ارتشا در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی که در رشته حقوق نوشته زهره سعادت تحت عنوان ارتشا در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی دانشگاه شهید بهشتی است که به بررسی مفهوم جرم ارتشا و با نگاهی به روند شکل‌گیری آن در حقوق داخلی و بین‌المللی پرداخته است.

۴-۲. پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان بررسی ماهیت جرم ارتشا در حقوق کیفری ایران در رشته حقوق نوشته رحیم فولادی سواد کوهی تحت عنوان بررسی ماهیت جرم ارتشا در حقوق کیفری ایران - دانشگاه مازندران در سال ۱۳۸۱ است که به تعریف و توصیف مفهوم لغوی، اصطلاحی و قانونی ارتشا، ارکان تشکیل دهنده ارتشا پرداخته است.

۴-۳. پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان بررسی رشا و ارتشا در حقوق ایران در رشته حقوق نوشته محمد حسین رحمتی تحت عنوان بررسی جرائم رشا و ارتشا در حقوق ایران، دانشگاه تهران - دانشکده حقوق و علوم سیاسی است که به بررسی مفهوم جرم ارتشا، ارکان تشکیل دهنده (مادی، معنوی، قانونی) پرداخته است.

۴-۴. بررسی علل ارتکاب جرم ارتشا در نیروهای مسلح و ارائه راهکارهای اجرایی و اصولی برای پیشگیری از وقوع آن که معاونت قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح، انجام داده است و به بررسی چگونگی وضعیت عوامل مؤثر بر پدیده ارتشا پرداخته است.

۵. تعاریف و مبانی نظری تحقیق

۵-۱. عوامل زمینه ای

عوامل زمینه‌ای به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جغرافیایی اشاره دارد که در ارتکاب جرایم مؤثر است و سازمانها بر آنها کنترلی ندارند؛ مانند نابرابریهای اجتماعی، فقر، فرهنگ، بیکاری و ... در واقع این عوامل، زمینه‌ای را فراهم می‌کنند که ارتکاب جرم برای مجرم بهترین راه ممکن باشد (ستاد مبارزه با قاچاق کالا، ۱۳۸۰: ۷۱).

۵-۲. جرایم مهم

واژه جرائم جمع جرم به معنی گناه، خطا، بزه آمده است (عمید، ۱۳۶۳: ۴۶۰). مراد از جرائم مهم برابر استعلام از بازرسی کل کارکنان، ارتشا، اخاذی، مواد مخدر، شرب خمر و رابطه نامشروع است.

۵-۳. رشوه

رشوه^۱، همان‌گونه که می‌دانیم، کلمه ای عربی است از ماده رشو و در فرهنگ لغات به معنی کود و خاشاک آمده است که کشاورزان برای آماده کردن زمین به منظور کشاورزی قبل از کشت، پخش می‌کنند و یا به معنی طناب دلو و یا به معنی مطلق طناب است. هم‌چنین از نظر لغوی به معنی چیزی است که برای کارسازی ناحق به کسی دهند. مصدر ثلاثی مزید رشوه از باب افتعال، کلمه «ارتشا» است و آن به معنی گرفتن رشوه است (دهخدا، ۱۳۳۸: ۴۶۳).

در اصطلاح قانون، رشوه قبول وجه یا مالی است که کارکنان دولت و سایر کارکنان مصرح در قانون به سبب اجرای وظیفه دریافت می‌کنند. با توجه به این تعریف هبه، هدیه، تحفه و قرض الحسنه مشمول این حکم نمی‌شود (بازگیر: ۲۳۲).

امام خمینی (ره) در «تحریر الوسیله» کتاب قضا می‌فرماید: گرفتن رشوه و دادن آن برای رسیدن به حکم باطل حرام است بلکه اگر تحصیل حق متوقف بر آن باشد برای دهنده جایز است (جلد ۲، ص ۳۶۶).

1. Bribery

امیل دورکیم^۱ در تعریفی جامع از جرم می گوید: جرم عملی است که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است (ریمون آرون^۲). دورکیم ادامه می دهد: اعمالی در جامعه وجود دارد که وقوع آنها وجدان جمعی را آزرده می کند و در صورت ارتکاب این اعمال، اجتماع نسبت به آنها عکس العملی به نام مجازات نشان می دهد. ما این اعمال اجتماعی را در یک طبقه واحد قرار می دهیم و به آن عنوان مشترکی به نام جرم می دهیم و بررسی آن را موضوع دانش خاصی به نام جرم شناسی قرار می دهیم.

در کتاب ترمینولوژی حقوق، رشوه با این تعریف ارائه شده است که: رشوه، دادن مالی است به مأمور رسمی و یا غیر رسمی دولتی و یا بلدی به منظور انجام کاری از کارهای اداری یا قضایی ولو اینکه این کار مربوط به شغل گیرنده مال نباشد؛ خواه مستقیماً این مال را دریافت نموده باشد و یا به واسطه شخص دیگر آن را دریافت نموده باشد و نیز فرق ندارد که گیرنده مال توانایی انجام کار را داشته باشد یا خیر و نیز فرق ندارد کاری که برای راشی انجام می شود حق است یا نه که در این مقاله مد نظر می باشد که در این مقاله مد نظر می باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۶۸: ۱۱۶).

۱-۳-۵. مجازات جرم رشوه

مجازات رشا و ارتشا به ترتیب در ماده ۵۹۲ ق.م.ا و ماده ۳ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری بیان شده است.

آنچه در قانون و مشخصاً در ماده ۳ قانون تشدید دیده می شود، مجازات ارتشا به سمت مرتکب و ارزش و نصاب مال مورد ارتشا بستگی دارد؛ یعنی اولاً در مورد سِمَت و موقعیت شغلی مستخدم دولت انفصال از خدمت تعیین، و ثانیاً براساس میزان و ارزش مال گرفته شده، مجازات حبس مقرر شده است. هم چنین در مورد نصاب اموال مورد ارتشا تبصره ۱ ماده ۳ قانون یاد شده مقرر می دارد: «مبالغ مذکور از حیث تعیین مجازات و یا صلاحیت محاکم اعم از این است که جرم دفعتاً واحده و یا به دفعات واقع شده و جمع مبلغ مأخوذه بالغ بر نصاب مزبور باشد».

۲-۳-۵. اقسام رشوه

رشوه مادی: رشوه مادی همان رشوه ای است که بین مردم رایج است و قوانین کیفری بیشتر به این نوع رشوه توجه دارد.

1. Emil Dearthim
2. Raymand Aron

رشوه اهدایی: رشوه‌ای است که راشی به رشوه، جامه هدیه می‌پوشاند و به دروغ به آن صورت هدیه می‌دهد تا به آن وسیله، قاضی و مأمور را به خواسته خود وادار کند و پرونده را به سود خود جریان دهد. این گونه رشوه می‌تواند به صورت میهمانیهای پر زرق و برق یا اعطای امتیازات ویژه باشد.

رشوه بیانی: این نوع رشوه حربه‌ای است که به صورت تعریف و تمجید بیجا، تبلیغ دروغ و ستایش ناروا ابراز می‌شود در مواقعی که رشوه مادی مؤثر نیست.

رشوه زور: رشوه زور رشوه‌ای است که از طریق تهدید و با استفاده از زور به دست می‌آید؛ زمانی که قاضی یا مأمور مورد نظر را مجاب سازد.

۳-۳-۵. تفاوت پورسانت و رشوه

علت وضع قانون ممنوع بودن گرفتن پورسانت از سوی مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۲ به دلیل کشف سوء استفاده‌های کلان برخی از مأموران دولتی در مأموریت‌های برونمرزی و در جریان معاملات خارجی در زمان جنگ تحمیلی و حصر اقتصادی است که برای تأمین نیازمندیهای مختلف کشور صورت گرفته بود (ولیدی، ۱۳۸۰: ۲۹).

قبول هر گونه پورسانت از قبیل وجه مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال تحت هر عنوان به-طور مستقیم یا غیر مستقیم در مورد معاملات خارجی قوای سه گانه سازمانها، شرکتها و موسسات دولتی، نیروهای مسلح و نهادهای انقلابی، شهرداریها و تمام تشکیلات وابسته به آنها ممنوع است. مرتکب علاوه بر رد پورسانت یا معادل آنها به دولت به حبس تعزیری از دو تا پنج سال و جزای نقدی برابر پورسانت محکوم می‌شود.

وجوه افتراق این دو جرم: از نظر روش ارتکاب جرم، پورسانت معمولاً در جریان یک معامله با طرف خارجی صورت می‌پذیرد که با تمایل فروشنده و موافقت ضمنی مأمور دولت صورت می‌گیرد که طرف دیگر معامله است ولی در جرم ارتشا کارمند دولت در برابر انجام دادن یا خودداری از کاری که به وظیفه او یا یکی از دیگر سازمانها و مؤسسات دولتی مربوط است، تحقق می‌یابد و از این جهت با یکدیگر متفاوت است.

در کتاب آیین دادرسی در اسلام در این خصوص بیان شده است: «هدیه عطایایی است که شخص برای ایجاد دوستی و یا ازدیاد دوستی و یا تقرب به خدا بذل می‌نماید حال اینکه رشوه مالی است که شخص به دادرسی می‌دهد تا اینکه بدان وسیله نظر او را جلب نموده تا دادرسی در دادگاه بتواند بر خصم خود غالب آید» (نورزاد، ۱۳۸۳: ۳۸-۳۹).

۶. جرم رشوه به عنوان رفتار انحرافی

«انحراف، هرگونه رفتاری است که با انتظارات جامعه یا یکی از گروه‌های مشخص درون جامعه منطبق و سازگار نباشد. انحراف، دوری جستن و فرار از هنجارهاست و هنگامی رخ می‌دهد که فرد یا گروهی معیارهای جامعه را رعایت نمی‌کند» (توسلی و فاضل، ۱۳۷۹: ۲۹۵).

آلبرت کلمن^۱ در کتاب «انحراف و کنترل اجتماعی» (۱۹۵۵) جرم و جنایت را بعضی از گونه‌های انحرافات اجتماعی به‌شمار می‌آورد و انحرافات اجتماعی را هرگونه انحراف از قواعد متعارف جامعه ذکر می‌کند. قواعد متعارف، راهنمای رفتار است و هرگونه رفتاری را شامل می‌شود.

۷. سه بینش عمده در تحلیل جرایم و انحرافات

۷-۱. تبیین زیست‌شناختی انحراف

برخی از جامعه‌شناسان عوامل زیست‌شناختی را علت ارتکاب جرم می‌دانند. آنها معتقدند که انحراف به‌طور مثبت با عوامل زیست‌شناختی مانند نقص جسمانی و الگوهای کروموزومی در ارتباط است. توجیحات زیست‌شناختی انحراف، شدیداً مورد انتقاد قرار گرفته است و صاحب‌نظران، چندان آن را تأیید نمی‌کنند (توسلی و فاضل: ۲۱۸).

اغلب این صاحب‌نظران معتقدند که انسان باید از سوی جامعه، نیروهای اخلاقی و نهادهای نظارتی آن کنترل شود و گرنه رفتاری ضد اجتماعی خواهد داشت. دانشمندانی همچون «هابز^۲، سزار بکاریا^۳ و دورکیم» در این دسته قرار می‌گیرند (عباس زادگان: ۱۳۸۳: ۲۵).

1. Albert Kelman
2. Hubs
3. Csar Bekaria

۷-۲. تبیین های روانشناختی انحراف

بسیاری از روانشناسان، انحراف را بر اساس نقص شخصیت تبیین می‌کنند، بدین معنی که برخی انواع شخصیت به انحرافات اجتماعی گرایش بیشتری دارند. در مدل فروید، کجروی کسی است که رشد روانی او در دوران کودکی با موانعی برخورد کرده است. در واقع رفتار منحرف را باید به عنوان پاسخ جانشین برای بروز نمادین عقده‌ای سرکوب شده تلقی کرد. بیشتر نویسندگان معتقدند شخصیت افرادی که به لحاظ روانی دچار مشکل هستند شامل سه گروه اصلی است:

- روان رنجورها که مورد پسند جامعه نیستند ولی شخص آن را زیان بخش نمی‌داند.
- روان نژندها که هم برای جامعه و هم برای فرد خطرناک هستند.
- روان پریشها که فرد از محیط خود می‌گسلد و هم‌نوایی اجتماعی را ناممکن می‌سازد.

۷-۳. تبیین رفتار انحرافی از دید جامعه شناسی

جامعه شناسان برای تبیین عوامل مؤثر بر رفتار انحرافی بر حسب اجتماعی شدن نارس، شیوه های مختلفی را برگزیده‌اند. بر حسب یکی از این شیوه ها افرادی که به صورت صحیحی اجتماعی نشده‌اند، هنجارهای فرهنگی را در شخصیت خود جایگزین نمی‌کنند و بدین سان نمی‌توانند بین رفتار فرهنگی مناسب و نامناسب تمایز قائل شوند. شیوه دومی که به کار گرفته شده این است که باید نخست معلوم شود فرد منحرف چگونه رفتار انحرافی را آموخته است. جامعه شناسان معتقدند که بسیاری از گونه‌های کجروی از فردی به فرد دیگر منتقل می‌شود. سومین شیوه برخورد با موضوع انحراف، تبیین نتیجه نارساییهای بین فرهنگ و ساخت اجتماعی جامعه است (عباس زادگان، ۱۳۸۳).

۸. مکتب محیط اجتماعی لاکاسان

بنیانگذار این مکتب الکساندر لاکاسان^۱ استاد پزشکی قانونی شهر لیون فرانسه است. وی معتقد بود که محیط، مهمترین و برترین عامل جرم زاست. نظریه او را به صورت زیر می‌توان خلاصه کرد:

(الف) محیط اجتماعی ویژه کشت تبهکاری است که میکروب قابل رشد در آن تبهکار است.

1. Alexander Lacassagne

ب) هر جامعه جنایتکارانی دارد که مخصوص خود آن است.

ج) مجرم قربانی بیچاره نظام اجتماعی است.

د) همه در جرم مجرم مقصر هستند.

ه) مسئولیت جزایی مبتنی بر «تجانس اجتماعی و فقدان بیماری شخصیت» است (رحیمی نژاد، ۱۳۷۸: ۲۱۱).

۹. مکتب جغرافیایی کتله^۲ و میشل گری^۳

بنیانگذار مکتب جغرافیایی دانشمند، فیزیکیان، منجم، متخصص آمار و اهل بلژیک به نام کتله (۱۸۶۶ - ۱۷۹۶) و دانشمند دیگر متخصص آمار و اهل فرانسه به نام آندره میشل گری (۱۸۶۶ - ۱۸۰۲) بودند. اصحاب مکتب جغرافیایی بر تأثیر زیاد عوامل جغرافیایی در جامعه انسانی و بروز جرایم خاص تأکید می‌کنند و معتقدند که گونه‌های مختلف تأسیسات اجتماعی، مانند مذهب، خانواده و سیستم‌های اجتماعی تا اندازه‌ای زیاد تابع مقتضیات و وضعیت جغرافیایی است و حتی میزان پیشرفت و موفقیت به محیط جغرافیایی بسته است.

۱۰. نظریه تعدد عوامل از نظر انریکوفری^۱

انریکوفری^۱ (۱۹۲۹ - ۱۸۵۶) یکی از بنیانگذاران مکتب تحقیقی ایتالیایی است. وی می‌گوید جرم، پدیده نا بهنجار بیوفیزیکی سوسیال^۲ است؛ یعنی جرم، نتیجه جبری عوامل پیچیده و قاطع سرشت انسانی و محیط جغرافیایی و اجتماعی است و عوامل انسانی را باید در فرد تبه‌کار جستجو کرد که به سرشت عضوی (مثل بیماریهای جسمی و نا بهنجاریهای ساختمان جمجمه و ...) و سرشت روانی (مثل بیماریهای روانی) تبه‌کار مربوط می‌شود و عوامل فیزیکی مربوط به محیط جغرافیایی، مثل آب و هوا، طبع خاک و ... و عوامل اجتماعی را باید در وضع خانوادگی، سیستم تربیت، سازمان اداری، اقتصادی، سیاسی، دادگستری و پلیس قضایی و بالاخره سیستم قانونگذاری مدنی و جزایی جستجو کرد (همان).

2. Ketlet
3. Michelle Garry
1. Enrique ferry
2. Biophysicosocial

۱۱. روش تحقیق

در این تحقیق سعی شده است به منظور استنتاج و استنباط معانی و مفاهیم داده‌های در پرسشنامه، مصاحبه و پرونده‌ها از روشهای پژوهشی توصیفی استفاده به عمل آمده است تا بتوان عوامل زمینه ای ارتکاب جرائم مهم (جرم ارتشا) را شناسایی کرد.

جامعه آماری در این پژوهش، شامل افسران ارشد و افسران جزء و درجه داران است که در فرماندهی انتظامی استان خراسان رضوی مشغول انجام وظیفه هستند. در این تحقیق علاوه بر این جامعه آماری، پرونده‌های مربوط به ارتشا از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵ که در بازرسی موجود است، مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

برای انتخاب گروه نمونه معرف و هم‌چنین افزایش دقت اندازه گیری از روش نمونه برداری تصادفی طبقه ای^۱ و فرمول تعیین حجم نمونه کوکران استفاده شد که پس از محاسبه تعداد ۲۹۰ نفر، نمونه این پژوهش را تشکیل می‌دهند.

برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز و به منظور آزمون فرضیات از روش پرسشنامه برای سنجش اظهارات پاسخگویان استفاده شد. همان‌گونه که در تعریف پرسشنامه آمده است، « پرسشنامه ابزاری به صورت مجموعه سؤالات مکتوب است که حول متغیرهای یک مسئله تحقیق تنظیم شده است و پاسخگو به شکل حضوری یا غیر حضوری، مستقیم یا غیر مستقیم آن را تکمیل می‌کند» (حافظ نیا، ۱۳۸۱). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخصهای آمار توصیفی در تهیه جدولهای فراوانی و درصد فراوانی نظر پاسخگویان و برای بررسی معناداری پاسخهای ارائه شده توسط پاسخگویان از آزمون کای اسکوئر استفاده شد.

۱۱-۱. روایی (اعتبار^۲) و پایایی (قابلیت اعتماد^۳) ابزار

برای تعیین اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار محتوا استفاده شد. اعتبار محتوا، ویژگی ساختاری ابزار است که توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود. با توجه به تسلط و اشراف پژوهشگر و در عین حال برای تأیید اعتبار محتوا، پرسشنامه‌ها در اختیار تعدادی از

1. Startified random sampling
2. Validity
3. Reliability

صاحب‌نظران داده شد که اعتبار آن مورد تأیید قرار گرفت. شیوه‌های مختلفی برای بررسی قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری به کار برده می‌شود که در این تحقیق ابتدا پرسشنامه به‌طور آزمایشی روی یک نمونه ۳۰ نفری اجرا، و آلفای کرونباخ سؤالات محاسبه شد (آلفای محاسبه شده ۰/۸۳۲). پس از اطمینان از پایایی پرسشنامه به صورت نهایی در پایان هر دوره اجرا گردید.

۱۲. بررسی ویژگیهای جامعه آماری

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک سن

میانگین	فراوانی	جامعه آماری
۳۳/۴۸	۵۳	افسر ارشد
۲۷/۳۲	۱۳۰	افسر جزء
۲۴/۷۱	۳۵	درجه دار

جدول شماره ۲ توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک سن است. بررسی اجمالی متغیر سن نشان‌دهنده این است که میانگین سن پاسخ دهندگان در افسر ارشد بیشتر از سن افسران جزء و درجه داران است. نکته مهم این است که تقریباً بیشتر افسران ارشد دارای سن بیش از ۳۰ سال و افسران جزء و درجه دار بیشتر از ۲۴ سال بوده و می‌توان به نظر آنها اعتماد کرد.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک سابقه کاری

میانگین	فراوانی	جامعه آماری
۱۷/۰۴	۵۳	افسر ارشد
۹/۵۶	۱۳۰	افسر جزء
۸/۳۲	۳۵	درجه دار

جدول شماره ۲ توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک سابقه کاری می‌باشد. بررسی اجمالی متغیر سابقه کاری نشان‌دهنده این است که میانگین سابقه کاری پاسخ دهندگان بیشتر از هشت

سال در درجه داران و نه سال در افسران جز و بیشتر از هفده سال در افسران ارشد است؛ لذا می توان به نظر آنها اعتماد کرد.

۱۳. یافته های تحقیق

۱۳-۱. بررسی آمار توصیفی

جدول شماره ۳: آمار فراوانی توصیفی پاسخگویان (جرم ارتشا)

خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		عامل
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰	۰	۳	۵	۱۱	۲۳	۴۹	۱۰۷	۳۸	۸۳	تفاوت سطح حقوق و مزایا
۶	۱۳	۱۴	۳۰	۱۶	۳۵	۳۶	۷۶	۲۹	۶۴	پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی
۷	۱۷	۳	۸	۱۴	۳۲	۳۴	۸۰	۴۲	۹۸	تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی
۰	۰	۲	۵	۱۱	۲۳	۴۹	۱۰۷	۳۸	۸۳	مشکلات مالی در زمینه مسکن
۵	۱۱	۳	۶	۱۲	۲۶	۳۰	۶۵	۵۰	۱۱۰	عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر
۱	۲	۱	۲	۱۱	۲۵	۴۱	۸۹	۴۶	۱۰۰	بالا رفتن سطح توقعات
۲	۴	۱۶	۳۴	۳۱	۶۷	۳۴	۷۷	۱۷	۳۶	آشنایی نبودن بیشتر افراد جامعه نسبت به حقوق حق و قانونی خویش
۱	۲	۶	۱۴	۱۵	۳۲	۴۰	۸۷	۳۸	۸۳	لوث شدن قبح ارتکاب جرائم مالی (رشوه)
۱	۲	۷	۱۷	۷	۱۷	۴۹	۱۱۲	۳۶	۸۱	معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه
۰	۰	۶	۱۴	۱۳	۲۸	۴۲	۹۰	۳۹	۸۶	آلودگی جامعه و پیشنهاد رشوه از سوی افراد
۵	۱۱	۳	۶	۲۳	۵۱	۴۱	۸۸	۲۸	۶۲	وجود فرهنگ و تفکر معامله گری و بده بستانهای نامشروع به جای اجرای وظیفه
۰	۰	۰	۰	۲۷	۴۸	۳۵	۷۷	۳۸	۸۳	عدم شرکت و توجه کافی کارکنان نسبت به اقامه مراسم اسلامی و مذهبی
۵	۱۰	۱۷	۳۶	۳۰	۶۵	۳۳	۷۵	۱۵	۳۲	پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و عدم آموزش کافی در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا
۱	۲	۶	۱۴	۱۰	۲۲	۴۶	۹۹	۳۷	۸۱	تهاجم فرهنگی
۱	۳	۳	۶	۱۶	۳۵	۳۷	۸۱	۴۳	۹۳	پایین بودن سطح تحصیلات و اطلاع کافی نداشتن از مصادیق جرم رشوه

جدول شماره ۳ آمار فراوانی توصیفی پاسخگویان را در زمینه میزان تأثیر عوامل زمینه ای مؤثر بر جرم ارتشا را نشان می دهد. برابر این جدول، بیشترین تأثیر مربوط به افزایش سطح توقعات است که ۸۷ درصد پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد و زیاد را انتخاب کرده اند و در رده بعدی معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به رشوه است که ۸۵ درصد پاسخگویان گزینه، خیلی زیاد و زیاد را انتخاب کرده اند.

۱۳-۲. بررسی آمار استنباطی

جدول شماره ۴: نتایج آزمون دو جمله‌ای عوامل زمینه‌ای از نظر کل پاسخگویان

ردیف	عوامل زمینه‌ای ارتکاب جرائم مهم	احتمال مشاهده شده	مقدار Z مشاهده شده
۱	تفاوت سطح حقوق و مزایا	٪۸۷	۸/۱۸
۲	پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی	٪۷۱	۳/۳۲
۳	تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی	٪۸۲	۶/۶۶
۴	مشکلات مالی در زمینه مسکن	٪۲۰	۲/۱۲
۵	عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر	٪۸۷	۸/۱۸
۶	بالا رفتن سطح توقعات	٪۹۰	۹/۰۹
۷	آشنا نبودن بیشتر افراد جامعه نسبت به حقوق حق و قانونی خویش	٪۵۲	۱/۱۷
۸	لوث شدن قبح ارتکاب جرائم مالی (رشوه)	٪۶۸	۱/۹۷
۹	معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه	٪۹۲	۹/۶۹
۱۰	آلودگی جامعه و پیشنهاد رشوه از سوی افراد	٪۶۹	۱/۹۹
۱۱	وجود فرهنگ و تفکر معامله‌گری و بده بستانه‌های نامشروع به جای اجرای وظیفه	٪۶۷	۱/۹۶
۱۲	عدم شرکت و توجه کافی کارکنان نسبت به اقامه مراسم اسلامی و مذهبی	٪۷۲	۳/۳۵
۱۳	پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا	٪۶۹	۱/۰۵
۱۴	تهاجم فرهنگی	٪۸۱	۶/۵۹
۱۵	پایین بودن سطح تحصیلات و عدم اطلاع کافی از مصادیق جرم رشوه	٪۷۳	۳/۴۵

جدول شماره ۴ نتایج آزمون دو جمله‌ای مربوط به عوامل زمینه‌ای مؤثر در وقوع جرائم را براساس نظر کل پاسخگویان نشان می‌دهد. برابر این جدول به جز عوامل پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا و عدم آشنایی بیشتر افراد به حقوق حق و قانون خویش در ۱۳ عامل دیگر، احتمال مشاهده شده در آزمون بزرگتر از احتمال آزمون بوده و مقدار Z به دست آمده بزرگتر از Z جدول (۱/۶۴۵) است؛ لذا در سطح اطمینان ۰.۹۵٪ و خطای ۰.۰۵٪ می‌توان اظهار کرد که به نظر تمام پاسخگویان، سایر عوامل زمینه‌ای شناسایی شده در وقوع جرم مؤثر است.

۱۳-۲. بررسی دیدگاه پاسخگویان در خصوص میزان تأثیر عوامل زمینه ای

جدول شماره ۵: نتایج آزمون t یک نمونه ای

t	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگینها
۱۳.۴۵۹	۲۱۷	.۰۰۰	۱.۰۴۶

جدول شماره ۵ نتایج آزمون t یک نمونه ای را نشان می دهد. بر اساس این نتایج و با ۹۵٪ اطمینان نتیجه گرفته می شود که از نظر کل پاسخگویان، عوامل تفاوت سطح حقوق و مزایا، پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی، تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی، عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر، افزایش توقعات، لوث شدن قبح ارتکاب جرائم مالی (رشوه)، معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه، آلودگی جامعه مشکلات مالی در زمینه مسکن و پیشنهاد رشوه از سوی افراد در وقوع جرائم مهم تأثیر گذار است.

۱۳-۳. رتبه بندی عوامل زمینه ای

به منظور مقایسه میزان تأثیر عوامل زمینه ای ارتکاب جرم ارتشا و رتبه بندی آنها از آزمون فریدمن استفاده شد. این آزمون وضعیت یک متغیر را در چند وضعیت وابسته به هم ارزیابی می کند. آزمون تحلیل واریانس فریدمن از توزیع کای دو پیروی می کند که برای محاسبه آن، ابتدا اندازه های به دست آمده برای هر شاخص را، که بر اساس پاسخ کارشناسان به دست آمده است، رتبه بندی، و سپس رتبه میانگین، محاسبه و اولویت بندی می شود. این آزمون معادل ناپارامتری تحلیل واریانس یکطرفه برای اندازه های تکراری است که در آن علاوه بر مقایسه وضعیت یک متغیر می-توان آنها را رتبه بندی کرد.

جدول شماره ۷: نتایج آزمون فریدمن

ردیف	عوامل زمینه ای اقتصادی	اولویت	میانگین رتبه ها
۱	بالا رفتن سطح توقعات	۲	۲۶/۲۳
۲	معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه	۱	۲۱/۵۰
۳	تفاوت سطح حقوق و مزایا	۳	۲۰/۹۳
۴	عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر در ادارات	۴	۲۰/۷۴
۵	تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی	۵	۱۹/۸۸
۶	تهاجم فرهنگی	۶	۱۹/۵۰
۷	پایین بودن سطح تحصیلات و اطلاع کافی نداشتن از مصادیق جرم رشوه	۷	۱۸/۷۲
۸	پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی	۸	۱۷/۴۹
۹	مشکلات مالی در زمینه مسکن	۹	۱۵/۴۳
۱۰	عدم شرکت و توجه کافی نسبت به اقامه مراسم اسلامی و مذهبی	۱۰	۱۳/۴۷
۱۱	آلودگی جامعه و پیشنهاد رشوه از سوی افراد	۱۱	۱۳/۴۷
۱۲	لوث شدن قبح ارتکاب جرائم مالی (رشوه)	۱۲	۱۳/۱۲
۱۳	وجود فرهنگ و تفکر معامله گری و بده بستانهای نامشروع به جای اجرای وظیفه	۱۳	۱۳/۰۱
۱۴	آشنا نبودن بیشتر افراد جامعه نسبت به حقوق حقه و قانونی خویش	۱۴	۱۲/۹۵
۱۵	پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا	۱۵	۱۲/۷۶
	تفاوت سطح حقوق و مزایا	۳	۲۰/۹۳

جدول شماره ۷ نتایج آزمون واریانس فریدمن را نشان می دهد. معاشرت با افراد ناباب و رو آوردن به گرفتن رشوه در اولویت اول عوامل تأثیر گذار بر گرفتن رشوه است و بالا رفتن سطح توقعات، تفاوت سطح حقوق و مزایا، عدم اجرای دو فریضه شریف امر به معروف و نهی از منکر در ادارات، تورم اقتصادی و مشکلات معیشتی، تهاجم فرهنگی، پایین بودن سطح تحصیلات و اطلاع کافی نداشتن از مصادیق جرم رشوه، پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی، مشکلات مالی در زمینه مسکن، عدم شرکت و توجه کافی نسبت به اقامه مراسم اسلامی و مذهبی، آلودگی جامعه و پیشنهاد رشوه از سوی افراد، لوث شدن قبح ارتکاب جرائم مالی (رشوه)، وجود فرهنگ و تفکر معامله گری و بده بستانهای نامشروع به جای اجرای وظیفه، آشنا نبودن بیشتر افراد جامعه نسبت به حقوق حق و قانونی خویش و پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا در اولویتهای بعدی قرار گرفته است.

تعداد	۲۱۸
خی دو	۱۳۹.۶۴۴
درجه آزادی	۹
سطح معنی داری	...۰۰۰

جدول شماره ۸:

آماره خی دو

جدول شماره ۸ نتایج آزمون نشان می دهد که آماره خی دو ۱۳۹.۶۴۴ ، است که در سطح $P < 0/01$ معنی دار است؛ لذا با ۹۹٪ اطمینان نتیجه گرفته می شود که عوامل زمینه‌ای شناسایی شده در ارتکاب جرائم مهم (جرم ارتشا) تأثیر متفاوتی دارد.

عامل پایین بودن سطح توان مالی و اقتصادی با میانگین ۲۶.۲۳ و پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا با میانگین ۱۲.۷۶ به ترتیب بیشترین و کمترین تأثیر را در ارتکاب جرائم دارد.

۱۴. نتیجه گیری

امنیت از مهمترین ویژگیهای رشد و توسعه در هر اجتماع است که به دو بخش داخلی و خارجی تقسیم می شود و اجرای آن بر عهده سازمانهای متولی آن، و در بخش داخلی بر عهده کارکنان است. و از عوامل مؤثر و تأثیرگذار بر آن ارتکاب جرم ارتشا بوده و ارائه راهکارهای رویارویی می تواند موجب افزایش اقتدار و محبوبیت پلیس شود.

نتایج تحقیق نشان می دهد که از نظر افسران ارشد بجز دیون (بدهی) مالی کارکنان و خانواده‌های آنان و پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا، سایر عوامل اقتصادی در وقوع جرائم مهم مؤثر است. از نظر افسران جزء، غیر از رقابت در زندگی و دسترسی به امکانات بیشتر و بهتر و زندگی راحت تر، سایر عوامل اقتصادی در وقوع جرائم مهم مؤثر است و از نظر درجه داران نیز پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی

و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا و آشنا نبودن بیشتر افراد جامعه نسبت به حقوق حق و قانونی خویش سایر عوامل اقتصادی در وقوع جرائم مهم مؤثر است. لذا تمامی کارکنان در خصوص میزان تاثیر کمتر عامل پایین بودن سطح فرهنگ و اخلاق تربیتی و آموزش کافی نداشتن در زمینه فرهنگ رشا و ارتشا اتفاق نظر دارند. و اعتقاد دارند مشکلات مادی باعث گرایش به ارتشا شده و عوامل اعتقادی و ایمانی نیز در کاهش آن تاثیر گذار می باشد.

۱۵. پیشنهادها

- سطح توقع و انتظار مناسب کارکنان بر اساس تعیین حداقل نیاز مادی مشخص و ضمن تعیین و ترویج الگو مصرف، تمام نهادهای ارشادی و تبلیغی به طور یکنواخت و همسو نسبت به توجیه و ترویج آن اقدام کنند.
- نظر به اهمیت یکنواختی و عدم تداخل مسئولیتهای محول به هر سازمان و رده‌ای و حذف کارکرد های موازی، ضمن تعریف و تعیین خط مشی و شرح وظایف کلی رده ها، نسبت به همسویی در خصوص جهتگیریهای کلی و راهبردی تمام دستگاه ها و سازمانهایی که به گونه‌ای متولی برخورد اجرایی، نظارتی، قضایی و تبلیغی با پدیده ارتشا هستند، اقدامات مقتضی صورت پذیرد تا برخورد های اصولی، مرحله ای و کنترل شده به کار رود.
- نظر به ضرورت استفاده بهینه از دستاورد های علم مدیریت و فناوری اطلاعات و تکنولوژی نوین و همچنین تحول و بازنگری و بهبود روشها در سیستم گردش کار تمام ادارات، ترتیبی اتخاذ شود تا حتی المقدور با استفاده از فناوریهای جدید، زمینه های آسان سازی و تسریع امور ارباب رجوع و کاهش میزان استفاده از نیروی انسانی فراهم شود.
- از آنجا که نظارت همگانی و انتقال اطلاعات صحیح می تواند نقش سازنده ای در کنترل و برخورد اصولی و به موقع در سازمانها ایفا کند، لازم است سیاستی در پیش گرفته شود تا زمینه گرفتن گزارشهای مردمی در سازمانها فراهم، و موانع و مشکلات از مسیر گزارش دهنده برداشته شود تا فرهنگ بی‌اعتنایی از بین برود.

- رسانه‌های تصویری و مطبوعات می‌توانند ضمن فرهنگ سازی در زمینه توجه جدی به حقوق شهروندان ، مردم را به طور نسبی با آن دسته از سازمانهای دولتی آشنا کنند که بیشترین مراجعات مردمی را دارند.

منابع و مأخذ فارسی

۱. امام الخمينی(ره)، روح الله، تحرير الوسيله، جلد دوم، تهران: انتشارات منشورات مکتب اعتماد کاظمی.
۲. اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۰). حقوق جزای عمومی، جلد اول، تهران: نشر میزان.
۳. المنجد فی اللغة و الاعلام، چاپ بیروت، دارالمشرق، تهران: انتشارات اسماعیلیان.
۴. بازگیر ، یدالله (۱۳۸۲). استنباط های قضایی دیوانعلی کشور در امور جزایی ، چاپ اول، تهران: نشر فردوسی .
۵. توسلی، غلام عباس (۱۳۷۶). نظریه های جامعه شناسی، تهران: انتشارات سمت.
۶. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۶۸). ترمینولوژی حقوق، تهران: کتابخانه گنج دانش.
۷. دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۸). لغتنامه دهخدا، تهران: چاپخانه دانشگاه.
۸. رحمتی، محمد حسین (۱۳۷۹). بررسی جرائم رشا و ارتشا در حقوق ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه تهران.
۹. رحیمی نژاد، اسماعیل (۱۳۷۸). آشنایی با حقوق جزا و جرم شناسی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۱۰. رحیمی نژاد، علی رضا (۱۳۷۹). معضلی به نام رشوه، چاره چیست، مقاله روزنامه حیات نو ۷۹/۵/۴.
۱۱. سام کن، احمد (۱۳۷۳). بررسی جرم رشوه در قانون ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۲. ستاد مبارزه با قاچاق کالا (۱۳۸۰). بررسی ابعاد استراتژیک قاچاق کالا در استانهای آذربایجان شرقی و غربی، تحقیق، دانشگاه تهران.
۱۳. سخاوت، جعفر (۱۳۷۴). جامعه شناسی انحرافات اجتماعی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۱۴. سرمد، زهره و بارزگان، عباس و حجازی، الهه(۱۳۷۷). روشهای تحقیق در علوم رفتاری. تهران : دفتر نشر آگاه.
۱۵. سعادت، زهره(۱۳۸۴). ارتشا در نظام حقوقی ایران و اسناد بین المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.

۱۶. عباس‌زادگان، سید محمد (۱۳۸۳). فساد اداری، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۱۷. عبدی، عباس (۱۳۷۱). تأثیر زندان بر زندانی، تهران: نشر نور.
۱۸. عمید، حسن (۱۳۷۶). فرهنگ عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۹. فرجاد، محمد حسین (۱۳۶۳). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات بدر.
۲۰. فولادی سواد کوهی، رحیم (۱۳۸۱). بررسی ماهیت جرم ارتشا در حقوق کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه مازندران.
۲۱. موسوی، سید مهدی (۱۳۸۴). رشوه ملی و رشوه بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه آزاد واحد مشهد.
۲۲. نورزاد، عوض (۱۳۸۳). رشوه در حقوق اسلام و ایران، تهران: نشر آریان.
۲۳. ولیدی، محمد صالح (۱۳۸۰). مقاله بررسی ماهیت حقوقی پورسانت در حقوق کیفری، تهران: نشریه دادرسی.

